

L'organització de l'heterogeneïtat: migracions, canvis demogràfics i les seves conseqüències culturals¹

Blair A. Ruble

Blair A. Ruble és en l'actualitat director del Kennan Institute del Centre Woodrow Wilson a Washington D. C., on també exerceix com a director del Programa d'Estudis Urbans Comparatius. Es va llicenciar i doctorar en ciències polítiques a la Universitat de Toronto el 1973 i el 1977, respectivament, i va obtenir la mateixa llicenciatura el 1971 per la Universitat de Carolina, a Chapel Hill, amb els màxims honors.

Natural de Nova York, el doctor Ruble ha treballat al Social Science Research Council de Nova York (1985-1989) i al National Council for Soviet and East European Research (1982-1985).

Ha publicat una dotzena de volums i és autor de cinc estudis monogràfics. Una de les seves obres és una trilogia que passa revista a la trajectòria de les ciutats de províncies russes durant el segle xx: *Leningrad. Shaping a Soviet City* (1990); *Money sings! The Changing Politics of Urban Space in Post-Soviet Yaroslavl* (1995); i *Second Metropolis: Pragmatic Pluralism in Gilded Age Chicago; Silver Age Moscow, and Meiji Osaka* (2001). L'estudi monogràfic més recent del doctor Ruble —*Creating Diversity Capital* (2005)— examina els canvis esdevinguts en ciutats com Mont-real, Washington D. C. i Kíev com a conseqüència de la recent arribada de grans masses de gent d'altres països.

¹ L'autor agraeix a Marjorie Mandelstam Balzer, Lisa Stanley, Galina Levita, Boris Koptin, Renata Kosc-Harmaty, Liz Malinkin i Mejgan Massoumi la seva contribució a la preparació d'aquest capítol.

L'organització de l'heterogeneïtat: migracions, canvis demogràfics i les seves conseqüències culturals

Fa un parell d'hiverns va aparèixer una curiosa història a la premsa de Mont-real.² Durant un dels aspres mesos de febrer del Quebec, pares i mares filipins i d'origen hispà caminaven amb els seus fills malalts pels carrers nevats en direcció a un petit bloc de pisos situat als afores del barri de Saint-Laurent. Els pares i mares, desesperats, pregaven a un retrat de la Verge Maria que guarís els seus fills. Abderezak Mehdi, l'amo musulmà del petit bloc de pisos, havia descobert la imatge de la Verge Maria a les escombraries. Segons ell mateix i el capellà grecocatòlic melquita Michel Saydé, de la Verge sortien llàgrimes d'oli que guarien els malalts i els turmentats. Michel Parent, arquebisbe de l'arxidiòcesi de Mont-real, va actuar amb escepticisme, dient que "encara que és cert que res no és impossible per a Déu, històricament, aquesta no és la manera d'actuar de Déu".

Aquest episodi de guariment va succeir en un barri inhòspit construït l'època en què Mont-real estava totalment dividida entre els qui parlaven anglès i els qui parlaven francès —els anomenats anglòfons i els francòfons de mitjan segle xx. Durant les passades tres dècades aproximadament, aquestes fronteres lingüístiques primerenques han quedat soterrades per una nova barreja de cultures i de religions superposades que ara són característiques de la vida de Mont-real en els principis del segle xxi. Els filipins, els hispans de diferents punts del planeta, els sacerdots

grecocatòlics melquites i els romanocatòlics ara acudeixen a Saint-Laurent a la recerca d'un miracle cristià descobert per un pietós musulmà.

La metròpolis del Canadà francòfon és gairebé única. Nouvinguts de tot tipus —immigrants, emigrants, refugiats, desplaçats, persones que busquen feina— tenen una presència significativa a les comunitats urbanes d'arreu. D'acord amb la secció de Població de les Nacions Unides, uns dos-cents milions de persones —o el tres per cent de la població mundial— viuen fora del seu país de naixement.³ Aquests càlculs podrien no tenir en compte tots aquells que viuen en un altre país sense cap tipus de documentació, ni tenen en compte els immigrants que es mouen entre les fronteres de qualsevol estat. La gent es troba en un constant moviment al món i aquest fenomen afecta totes les societats de la terra.

Diversitat en moviment

Però la gent no únicament es mou, sinó que es reinstal·la en un lloc concret. En un món en què, per primera vegada a la història, la major part de la població viu a les ciutats, els immigrants busquen la seva llar en entorns urbans de tota mena. Els nouvinguts —tant si són de l'estranger com d'altres localitats o ciutats o del camp— alteren els sistemes

² Aquesta història fou publicada per primera vegada per Ann Carroll a la *Montreal Gazette*, "Faithful Flock to See Virgin Mary's Tears of Oil", el 28 de febrer de 2004. La citació ha estat referida anteriorment a *Creating Diversity Capital. Transnational Migrants in Montreal, Washington, and Kyiv*, de Blair A. Ruble, publicat a Washington D. C., Baltimore i Maryland pel Woodrow Wilson Center i per Johns Hopkins University Presses, 2005, p. 43-44; i a "Mélange cities", de Blair A. Ruble, publicat a *The Wilson Quarterly*, vol. 30, 2006, p. 56-59.

³ Jason DEPARLE, "In a World on the Move, a Tiny Land Strands to Cope", *New York Times* (24 de juny de 2007).

de poder polític i econòmic establerts amb anterioritat. La seva presència obliga les comunitats que els acullen a fer front a temes oblidats que ja es consideraven resoltos en un passat llunyà.

Els processos pels quals una comunitat emigrant s'incorpora a una zona urbana concreta canvien segons les ciutats. La història del lloc, els signes d'identitat de la comunitat i les polítiques socials tenen una repercussió en aquest procés. A més de fer front a les barreres lingüístiques, la discriminació racial, les diferències culturals i un mercat de treball hostil que converteix la integració en un gran repte, els immigrants s'enfronten a la dificultat de trobar l'equilibri apropiat a l'hora de conservar la seva integritat cultural i ètnica al mateix temps que accedeixen a les oportunitats socials, econòmiques i polítiques de la ciutat que els acull. La necessitat de posar en ordre qüestions relacionades amb el procés d'integració guanya importància a mesura que les forces de la globalització fan més grans les diferències salarials en les zones urbanes, i a mesura que les oportunitats per accedir al mercat de treball, a l'educació i als serveis bàsics es tornen més restringides. Com s'acoblen les comunitats urbanes i els immigrants per fer front a les noves realitats de migracions transnacionals massives d'aquest segle?

Per tal de tenir èxit en una època de ràpids fluxos de persones per tot el món, com els de principis del segle XXI, les comunitats urbanes han d'acceptar i identificar al mateix temps els punts de vista compartits. Els mites locals, els records i la història han de superar les posicions excloents de la societat per admetre un pluralisme inclusiu. Dit d'una altra manera, la identitat cívica ha d'abraçar diversos grups urbans i d'individus. Malgrat que en el passat les ciutats han estat dividides, han de

crear un sentiment de responsabilitat compartida per a un futur comú. Les comunitats urbanes han d'ampliar el seu ventall de respostes a la diversitat per tal d'adaptar-se als qui arriben de nou, tot i que, d'altra banda, els qui arriben de nou també han d'adaptar-se al nou ambient. Les estratègies a nivell local per promoure "el capital que suposa la diversitat" han de mirar de maximitzar els beneficis i minimitzar les alteracions de les forces globals que promouen la migració a cada regió del planeta.⁴

L'augment del valor del capital que suposa la diversitat en una comunitat depèn estretament de l'estratègia global de posar en ordre les moltes necessitats humanes al mateix temps. Les comunitats han de remodelar la seva vida a nivell local per tal de promoure l'encabiment de la diversitat i de reconèixer "el dret a la ciutat" inherent en cadascú que hi habita.⁵ Necessiten proporcionar llocs de trobada protegits als quals acudeixin les persones de diferent origen i en els quals es relacionin entre elles sense arribar a conflictes ni confrontacions. Els residents de la comunitat necessiten aprendre a usar l'espai —en el sentit literal i en el figurat— de noves maneres. Cal que les escoles eduquin els estudiants a acceptar la diversitat com una part del món que els envolta. S'ha de deixar de veure la diversitat com una amenaça per als privilegiats d'una comunitat per considerar-la una oportunitat d'assolir l'èxit econòmic.

El camí per arribar a aquests canvis que incideixen en la manera com es viu la vida no és pas fàcil. Les ciutats de tot el món són plenes d'intents infructuosos d'aconseguir aquesta fita; fracassos que massa sovint han acabat en explosions de violència entre comunitats. La consecució d'un èxit parcial o temporal en acomodar la diversitat creada pels nous nadius —tant si arriben del mateix

⁴ Per aprofundir més en el concepte "el capital que suposa la diversitat", vegeu Blair A. RUBLE, *Creating Diversity Capital. Transnational Migrants in Montreal, Washington and Kyiv*.

⁵ Per aprofundir més en el concepte "el dret a la ciutat", vegeu Don MITCHELL, *The Right to the City. Social Justice and the Fight for the Public Space* (Nova York, The Guilford Press, 2003).

país com d'altres països— s'ha de convertir en el centre de tots els esforços per reconsiderar com s'ha d'organitzar l'heterogeneïtat. L'estudi dels casos concrets que tractem tot seguit aporta algunes sortides possibles per a l'adaptació de les diferències.

Redissenyar l'espai, com aprendre de Quito

La reconfiguració dels espais públics per tal d'animar les diferents comunitats d'una ciutat a compartir una experiència comunitària suposa un difícil repte per als governants locals en un moment en què, en general, els qui disposen de recursos tracten de diferenciar-se voluntàriament de la societat. Els ajuts de tipus econòmic i polític afavoreixen els esforços per privatitzar l'espai donant privilegis als projectes comercials, o edificant tanques i portes al voltant dels dominis dels rics. El paisatge fragmentat que en resulta accentua les diferències en comptes de promoure un sentiment de destí comú. Aquest fenomen es dona especialment en ciutats que lluiten per gestionar una immigració que prové de zones rurals internes econòmicament desfavorides mentre que al mateix temps s'està en contacte amb una economia capitalista global.⁶ No sorprèn pas que siguin pocs els qui s'han dedicat a revitalitzar els centres urbans per atreure el capital internacional a mesura que la presència i la participació dels habitants més pobres hi augmentava. Quito, a l'Equador, constitueix un important exemple que contraresta la tendència global i explícita d'exclusió social.

Com en altres llocs de Llatinoamèrica, Quito es divideix en distintes zones, amb assentaments pobres ocupats il·legalment distribu-

ïts per les zones que circumden la ciutat i a la rodalia. El deteriorat centre històric de la ciutat data de les èpoques precolombina i colonial, mentre que les classes mitjanes i les riques zones residencials intermèdies se separen de la resta de la ciutat per mitjà de multitud de barreres físiques, psicològiques i simbòliques.⁷ Aquestes divisions tenen una llarga trajectòria històrica. Els colons espanyols van transformar la ciutat —que havia estat un important enclavament dins de l'Imperi inca del nord a finals del segle xv— i la van convertir en un gran centre colonial dissenyat segons les lleis de les Índies de 1523, d'inspiració grega. L'esclat de l'expansió postcolonial va provocar un notable creixement de la ciutat a inicis del segle xx, a la qual el modern desenvolupament organitzat d'acord amb les necessitats dels automòbils va afegir uns centres comercials i barris residencials per a rics a finals de segle.⁸

Durant la dècada dels noranta, el centre històric de Quito continuava sent el lloc de referència de la política local i de la vida religiosa, a la vegada que es desenvolupava un nou centre comercial al nord per albergar les empreses internacionals més importants. La pobresa rural va empènyer molts immigrants a les places colonials i al centre monumental de la ciutat, per la qual cosa els barris més antics de Quito van acollir una viva economia informal dominada pels venedors ambulants. Els líders polítics municipals van començar a buscar mètodes per atreure el turisme internacional i la burgesia local al centre històric, que conservava els signes d'un passat compartit.

El desig d'explotar el valor simbòlic d'un destacat barri històric no era especialment inusual en un continent en el qual les elits

⁶ Susan CHRISOPHERSON, "The Fortress City: privatized Spaces, Consumer Citizenship", a Ash Amin, *Post-Fordism: A Reader* (Oxford, Blackwell Publishing, 1994), p. 409-427.

⁷ Per aprofundir més sobre el desenvolupament de Quito, vegeu Fernando CARRIÓN i Lisa M. HANLEY, *Urban Regeneration and Revitalization in the Americas: Toward a Stable State* (Washington D. C., Centre Internacional Woodrow Wilson per a experts, 2007).

⁸ Lisa M. HANLEY i Meg RUTHENBURG, "The Symbolic Consequences of Urban Revitalization: The Case of Quito, Ecuador", ídem, p. 177-202.

locals ja feia temps que intentaven integrar la conservació de l'herència als plans de desenvolupament econòmic.⁹ Un tret comú d'aquests plans era la seva voluntat de desplaçar els indígenes pobres i poc pintorescos que hi vivien per mitjà de diverses formes de control social i de coerció per tal de millorar el nivell de confort dels turistes de classe mitjana.¹⁰ Les elits de Quito van agafar la direcció oposada. Van engegar debats sobre el futur del centre històric de la ciutat per crear símbols ciutadans que compartissin tots els habitants de Quito i per augmentar la participació ciutadana entre les comunitats de desplaçats.¹¹

A principis del segle XXI, els líders polítics de Quito van adoptar una visió estratègica per a la seva ciutat basada en la "recuperació" del centre històric. L'objectiu era l'augment de la participació ciutadana en els afers municipals mitjançant el diàleg sobre com podia revitalitzar-se el centre històric. Els diferents sectors de la ciutadania van donar les seves propostes sobre què significava la preservació del centre històric. Per exemple, van sorgir respostes ben diferents pel que fa a l'equilibri adequat entre la conservació del llegat indígena i la conservació del llegat colonial. Els poders locals van intentar ampliar la participació i la transparència com a forma de combinar els sectors públic i privat en una estratègia comuna de desenvolupament. Els líders van utilitzar el transport, la seguretat ciutadana i les polítiques mediambientals per promoure la creació de treball estable així com per donar resposta als interessos col·lectius.¹² Es van portar a terme llargues

negociacions amb els venedors ambulants que van acabar amb el seu trasllat a mercats i botigues més convencionals.¹³

Però els esforços de Quito no han reeixit del tot. La taxa de criminalitat ha disminuït al centre històric, el turisme ha augmentat i els venedors ambulants han passat a formar part d'un sector comercial en creixement. Les imatges simbòliques del centre històric i les places públiques han començat a crear un sentiment del que significa viure a Quito compartit per desenes de milers d'habitants de la ciutat, amb poca cosa més que això en comú. Malgrat tot, les barreres per accedir a l'economia convencional es mantenen tan altes que sovint obliguen els residents més desafavorits de la ciutat a desplaçar-se a la perifèria geogràfica de la ciutat i a la marginalitat. La societat de Quito encara està dividida per les classes socials, la raça, la llengua, l'ètnia i la regió; la identitat de Quito és encara un tema molt polèmic i discutit.¹⁴ L'experiència de Quito mostra tant les possibilitats de promoure la creació d'espai públic integrador com els límits que hi apareixen a causa de la manca de canvis estructurals més profunds en el si de la societat.

L'ensenyament de la diversitat: la lliçó de Sant Petersburg

Durant la dècada i mitja passada, la segona ciutat més important de Rússia, Sant Petersburg, ha estat testimoni d'un fenomen de fragmentació de la societat urbana de caire diferent. El trauma que va seguir a la caiguda

⁹ M. Fernando CARRIÓN, "The Historic Centre as an Object of Desire", ídem, p. 19-65; Eduardo KINGMAN GARCÉS i Ana María GOETSCHEL, "Patrimony as a Disciplinary Device and the Banalization of Memory: An Historic Reading from the Andes", ídem, p. 67-78; i Silvia FAJRE, "Cultural Heritage and Urban Identity: Shared Management for Economic Development", ídem, p. 143-150.

¹⁰ Com ha estat el cas de Guayaquil, la ciutat més gran de l'Equador, durant els darrers quinze anys. Vegeu X. ANDRADE "More city", Less Citizenship: Urban Renovation and the Annihilation of Public Space", ídem, p. 107-141.

¹¹ Diego CARRIÓN MENA, "Quito: The Challenges of a New Age", ídem, p. 151-156.

¹² *Ibidem*.

¹³ Lisa M. HANLEY i Meg RUTHENBURG, "The Symbolic Consequences of Urban Revitalization: The Case of Quito, Ecuador", ídem, p. 214-215.

¹⁴ *Ibidem*, p. 198-199.

de la Unió Soviètica va accelerar el declivi general de la salut i de la grandària de la població de la ciutat. A principis de la dècada dels noranta, l'esperança de vida dels homes i el nombre de naixements de la ciutat van caure a un ritme més gran que a les altres vuitanta-nou regions del país.¹⁵ L'augment de les malalties cardíaques, els accidents i el càncer no han deixat d'endur-se la vida d'homes des d'aleshores. L'esperança de vida masculina, després d'haver arribat als seixanta-cinc anys el 1987, ha caigut a menys de cinquanta-nou anys el 2003.¹⁶ La tendència d'una alta taxa de mortalitat en els homes es veia agreujada a la ciutat de Sant Petersburg.¹⁷ Com a la resta de territoris del país, la taxa de natalitat i de fertilitat van descendir simultàniament.¹⁸

La suma d'aquestes dues tendències va tenir un efecte devastador en l'aspecte social de la ciutat. Des dels cinc milions d'habitants que hi havia a la ciutat el febrer de 1988 fins al cens oficial del 9 d'octubre de 2002, la població de Sant Petersburg va caure en picat

en gairebé 350.000 habitants fins a arribar a 4.661.219.¹⁹ El 2007 la població de Sant Petersburg havia caigut fins a 4.596.000 habitants, xifra que encara fa que sigui la quarta ciutat més gran d'Europa, després de Londres, Moscou i París.²⁰

Però darrere d'aquesta imatge de declivi s'hi amaga l'arribada de milers de nous habitants de Sant Petersburg, que hi han vingut —sovint des de fora de les fronteres de la Federació Russa— en resposta a les ofertes de treball dels empresaris locals. L'economia de la ciutat va viure un període de creixement al voltant de l'any 1999 a causa de l'ampliació del port i de la recuperació de les indústries naval i de l'automòbil.²¹ Com a resultat d'aquestes tendències de diferent signe, el que havia estat una ciutat ètnicament gairebé només russa a finals del període soviètic s'ha convertit en la llar de més d'un milió de no russos.²²

Aquests canvis esdevinguts no han agradat a tothom dins de la ciutat. La ideologia ra-

¹⁵Peder WALBERG, Martin MCKEE, Vladimir SHKOLNIKOV, Laurent CHENET i David A. LEON, "Economic Change, Crime, and Mortality Crisis in Russia: Regional Analysis", publicat l'1 d'agost del 1998 al *British Medical Journal*, vol. 317 (7154).

¹⁶Irina TITOVA, "Russian Life Expectancy on Downward Trend", publicat al *Saint Petersburg Times* el 17 de gener de 2003.

¹⁷Vladimir M. SHKOLNIKOV, Alexander D. DEEV, Øystein KRAVDAL i Tapani VALKONEN, "Educational differences in male mortality in Russia and northern Europe. A comparison of an epidemiological cohort from Moscow and St. Petersburg with male populations of Helsinki and Oslo", publicat el 9 de gener del 2004 a *Demographic Research*, vol. 10, article 1, p. 1-26.

¹⁸Julie DA VANZO i Gwen FARNSWORTH, *Russia's Demographic "Crisis"* (Santa Monica, CA, RAND Corporation, 1996).

¹⁹Pavel Viacheslavovich Rusakov va néixer entre grans celebracions com l'habitant de Leningrad número 5.000.000 el 25 de febrer del 1988. "S dem rozhdeniia, Leningradets!", *Sovetskaia Rossiia* (26 de febrer del 1988). Les dades oficials del cens de la Federació Russa del 2002 es poden consultar al Servei d'Estadístiques Estatals de la Federació Russa, *Xifres i distribució de la població: Resultats del cens global de Rússia de 2002* (Moscou: Servei d'Estadístiques Estatals de la Federació Russa, 2004), vol. 1, p. 93.

²⁰Sobre la població actual de Sant Petersburg, vegeu el web oficial de l'Ajuntament de la ciutat (<http://eng.gov.spb.ru/figures/population>).

²¹Segons el web oficial de l'Ajuntament de la ciutat, la producció industrial va créixer un 131,4% només el 2002 (<http://eng.gov.spb.ru/figures/industry>).

²²Entrevista amb Boris Alexandrovich Koptin, cap de l'Administració per a Contactes amb les Associacions Nacionals de la Comissió de Govern de Sant Petersburg de Relacions Externes, Sant Petersburg, Rússia, 25 d'abril de 2005. Per a aprofundir més sobre l'evolució ètnica de la ciutat al llarg de la seva història, vegeu: Blair A. RUBLE, *Leningrad. Shaping a Soviet City* (Berkeley, CA, University of California Press, 1990), p. 54-56; N.V. LUKHNEVA, *Etnicheskii sostav i sotsial'naia struktura naseleniia Peterburga: Vtoraia polovina XIX – nachalo XX veka: Statisticheskii analiz* (Leningrad, Nauka – Leningradskoe otdelenie, 1984); G.V. STAROVOITOVA, *Etnicheskaia gruppy v sovremennom Sovetskom gorode. Sotsiologicheskie ocherki* (Leningrad, Nauka – Leningradskoe otdelenie, 1987).

cista té unes arrels intel·lectuals profundes a Rússia, com en d'altres llocs.²³ L'existència de tendències similars a Europa sembla haver revifat l'augment de l'hostilitat racial i ètnica a Rússia després de la caiguda de la Unió Soviètica.²⁴ Amb massa freqüència les idees han precedit l'acció i l'augment de la violència *skinhead* ha estat un repte per a les autoritats de tot Rússia.²⁵ Concretament, Sant Petersburg s'ha vist tacada per gran quantitat de violents i repugnants atacs racistes i xenòfobs a persones que no tenen l'aparença del "rus convencional". Les informacions propagades pels mitjans russos i internacionals sobre aquests incidents suposen una amenaça per als esforços per atreure els immigrants, del país o de l'estranger, que calen per sostenir el creixement econòmic de la ciutat.²⁶

Els polítics municipals s'han interessat molt per l'augment de les tensions interculturals i per les tendències ultranacionalistes en el si de la seva comunitat. L'assassinat, especialment horrible, el 9 de febrer del 2004 d'una nena de nou anys d'origen tadjik, Khursheda Sultanova, a mans d'un grup de joves del país va fer que l'alcaldesa de Sant Petersburg, Valentina Matvienko, s'afanyés a aixecar la veu per primera vegada contra la creixent violència racial a la seva ciutat.²⁷ La ciutadania i els líders polítics van començar a esmerçar esforços a trobar la manera d'articular millor una resposta sistemàtica al conflicte intercultural.

El juliol del 2006, l'Ajuntament de Sant Petersburg va engegar el "programa de toleràn-

cia", que tenia com a objectiu la "promoció de l'harmonia en les relacions interètniques i interculturals, l'eradicació de les tendències ultranacionalistes i el reforç de la tolerància envers tots a Sant Petersburg."²⁸ Les autoritats municipals van elaborar el programa després d'una consulta a fons amb organismes locals per al reforç de la llei, especialistes acadèmics, líders de la societat civil i funcionaris del món de l'educació.

Entre els objectius del programa destaquen: millorar la coordinació entre les entitats ciutadanes en qüestions sobre la tolerància, ampliar les iniciatives per integrar nacionalitats que habitaven a la ciutat en la vida pública i cultural, incrementar els esforços per conservar i desenvolupar el patrimoni cultural de tots els grups de la ciutat, reforçar les lleis amb l'objectiu d'evitar la violència ètnica i de castigar els culpables d'aquesta mena de crims, i millorar la comunicació entre les diverses comunitats i les autoritats locals per mitjà de l'establiment de la línia oberta "Sant Petersburg - Una ciutat de pau."²⁹ El govern local ha posat a disposició de les associacions ètniques locals —especialment les que representen els 200.000 àzeris de la ciutat, els 150.000 tàrtars, així com molts petits grups, com la comunitat jueva històrica de Sant Petersburg— un fons per finançar l'organització de festivals culturals.³⁰

En un altre pla més ambiciós, les autoritats municipals estan treballant en col·laboració amb el Ministeri d'Educació de la Federació Russa per introduir un currículum sobre la

²³Per a més informació sobre la ideologia racista a Rússia, vegeu V. A. SHNIREL'MAN, *Ocherki sovremennogo racizma* (Petrozavodsk, K.R.O. "Molohseniaia pravozashchitnaia gruppa", 2007).

²⁴Ídem, p. 30-37.

²⁵Per a més informació sobre la "skinkul'tura" a Rússia, vegeu V. A. SHNIREL'MAN, "Chistol'shchiki moskovskikh ulits: skinhedy, SMI i obshchestvennoe mnenie" (Moscou: Academia, 2007).

²⁶Vegeu, per exemple, "Four Get Lengthy Terms in African's Slaying", *Moscow Times* (20 de juny del 2007).

²⁷V. A. SHNIREL'MAN, *Chistol'shchiki moskovskikh ulits: skinhedy, SMI i obshchestvennoe mnenie* (Moscou, Academia, 2007), p. 86-87.

²⁸Pravitel'sko Sankt-Peterburga Komitet po vneshnim sviaziam, "Programma garmonizatsii mezhetnicheskikh i meshkul'turnykh otnosenii, profilaktiki proiavlennii ksenofobii, ukrepleniia tolerantnosti v Sankt-Peterburge na 2006-2010 gody (programma "Toleransnost") (Sant Petersburg, Pravitel'sko Sankt-Peterburga, 2006).

²⁹Ídem, p. 8-19.

³⁰Entrevista amb Boris Alexandrovich Koptin, 25 d'abril del 2005.

tolerància a través del sistema educatiu de la ciutat. Aquesta acció tracta d'integrar "un coneixement positiu de la diversitat ètnica i religiosa, l'interès recíproc entre cultures diferents, el respecte pels valors dels altres, les tradicions i els trets específics de la seva manera de viure" en cada aspecte del currículum educatiu, en totes les disciplines, per mitjà d'un programa escolar complet a l'ensenyament primari i a l'ensenyament secundari. Simultàniament, el currículum escolar ha de ser redissenyat per fomentar el rebuig al xovinisme i a l'extremisme. S'han d'ensenyar als nens en edat escolar i al jovent eines per interactuar més pacíficament amb els qui no són iguals a nosaltres.³¹

A més de fer que la diversitat i la tolerància semblin "millors", les autoritats i els habitants conscienciats de Sant Petersburg fan tot el possible perquè la diversitat i la tolerància estiguin ben vistes. Organitzacions no governamentals com Funky Tolerance patrocinen actes per tota la ciutat animant el jovent a participar en la tolerància com a quelcom "modern" i "guai". Les seves sales de xat, festes i concerts són cada vegada més populars entre els estudiants, entre els representants del jovent i entre altres membres de la classe mitjana local en augment que poden permetre's passar una bona estona connectats a internet, en pubs de plantes baixes (*traktir*) i en concerts.³¹

La relativament espontània socialització produïda per Funky Tolerance i per les iniciatives d'altres organitzacions autònomes aplega petits grups d'elits afavorides de diferents ètnies, religions i tendències sexuals. Les

autoritats municipals volen, a més, que es relacioni més la interacció intercultural amb el temps de lleure. Treballant amb les associacions ètniques locals, l'Ajuntament de Sant Petersburg ha donat suport a una gran varietat de festivals durant tot l'any promovent la diversitat cultural. Entre tots aquests intents, el que ha assolit més èxit amb diferència ha estat el festival d'estiu tàrtar Sabantuyi, celebrat a mitjan juny dins el marc de les famoses "nits blanques" de la ciutat.

El festival de Sabantuyi, que se celebrava als pobles del curs mitjà del Volga abans de l'arribada de l'islam, es va confondre amb altres festivals locals durant la darrereria del segle XIX per esdevenir un símbol de la nació tàrtara.³³ Més endavant, durant el període soviètic es va secularitzar i avui dia és una celebració anual de les tradicions tàrtares, la seva música, balls, cuina i jocs. A la majoria dels festivals Sabantuyi, s'hi fan un tipus característic de lluita tàrtara, curses de cavalls i altres competicions a l'aire lliure, això sense oblidar grans quantitats de menjar típic i música des de cors populars fins a l'estrident música rock. Els mateixos presidents de la Federació Russa Borís Ieltsin i Vladimir Putin han donat suport a la celebració com una manera clarament positiva de demostrar la diversitat del seu país, però Sabantuyi manté un viu sentiment de la identitat autònoma dels tàrtars.

El festival Sabantuyi de Sant Petersburg se celebra fora de la ciutat, a la veïna regió de Leningrad, amb el suport de l'Administració de la ciutat, de la regió, de la Federació i de les administracions del Tatarstan, així com de la majoria de les empreses locals.³⁴ L'any

³¹Pravitel'sko Sankt-Peterburga Komitet po vneshnim sviaziam, "Programma garmonizatsii mezhetnicheskikh i meshkul'turnykh otnosenii, profilaktiki proiavlennii ksenofobii, ukrepleniia tolerantnosti v Sankt-Peterburge na 2006-2010 gody (programma "Toleransnost"), p. 12-13.

³²E. E. CHEVOTAREVA, "Funky Tolerance: Conceptual Analysis of Corporate Management in Multi-Cultural Surroundings", ponència, Conferència Internacional Pràctica i Acadèmica sobre la Tolerància i la Intolerància en la societat moderna, St. Petersburg State University, Sant Petersburg, Rússia, 25 d'abril de 2007.

³³"Saban tuii", a *Tatar Encyclopedia* (Kazan', Institut de l'Enciclopèdia Tàrtara, Acadèmia de les Ciències de la República Tàrtara, 2002).

³⁴Per exemple, Interleasing Group va ser un important patrocinador del Festival Sabantuyi de Sant Petersburg 2007 (www.ileasing.ru).

2006 hi van assistir més de 60.000 persones, i el 2007 el doble de persones es van dirigir cap al nord, emprant una hora de viatge, cap a un terreny prop de l'autopista Siargi, als afores del poble de Kuzmolovo. Allí, els habitants de Sant Petersburg que hi van anar van passar el dia gaudint de les carreres, descobrint les manifestacions culturals tàrtars i escoltant diferents músiques de tres grans escenaris.

Per als dirigents municipals, les celebracions del Sabantuyi suposen un esforç per fer de la diversitat quelcom “normal” i “còmode”. Per a ells, la popularitat del festival és una oportunitat de propagar al món que la convivència amb gent diferent —com a mínim, en l'espai controlat per una trobada patrocinada per iniciatives privades i municipals— no suposa cap amenaça. Aquest tipus d'interacció cultural domesticada es veu com un reforç de la potencialitat de la ciutat. O almenys, segons pensen els governants, Sabantuyi afaforeix que la gent s'adoni que “la diversitat pot ser quelcom *guai*.”³⁵

La posada en marxa d'un programa de tolerància ciutadana pot semblar sorprenent en contrast amb la imatge difosa de l'evolució política de la Rússia contemporània, on destaquen un allunyament de les institucions per part de la societat civil, una tendència cap a la retòrica nacionalista i un divorci creixent entre Estat i societat. L'experiència de Sant Petersburg ens mostra que l'entesa de la política russa contemporània té uns límits. Tanmateix més important encara és el fet que el programa de tolerància de Sant Petersburg mostra que no és aconsellable que els dirigents de la ciutat abandonin els seus esforços per afrontar els reptes que suposa l'heterogeneïtat a causa de les limitacions imposades pel marc polític a nivell nacional.

Els efectes del programa de tolerància de Sant Petersburg tenen un resultat bastant incert. Els atacs de bandes d'inspiració racial i ètnica es continuen produint amb una certa freqüència i pertorben els carrers de la ciutat, el transport públic, els parcs i altres espais públics. La resposta policial a aquests incidents és decebedora, mentre que el sistema judicial s'esforça per despatxar els judicis amb agilitat. D'altra banda, les assignacions pressupostàries per patrocinar les activitats del programa han estat inadequades.

Durant els últims dos o tres anys, la resposta a la intolerància racial i cultural ha sofert profunds canvis a Sant Petersburg. El govern municipal i els seus líders han manifestat públicament i amb fermesa la seva condemna a la violència i la intolerància. Les organitzacions de la ciutat promouen qualsevol oportunitat per posar en relleu les contribucions dels diferents estaments econòmics al benestar global de la ciutat. Així mateix, els dirigents se sumen públicament a la diversitat amb més entusiasme que mai abans en la història de Rússia. Finalment, s'hauran de fer grans esforços a llarg termini per garantir que els futurs habitants de Sant Petersburg vegin la diversitat com una situació normal al segle XXI.³⁶

Treure profit de la diversitat: la lliçó de Mont-real

Mont-real ha passat de ser, en l'últim terç del segle passat, una ciutat dividida en dos comunitats lingüístiques i culturals des de la seva fundació —la francesa i l'anglesa— a una complexa metròpolis intercultural fonamentada en un coneixement generalment compartit del francès.³⁷ En els darrers anys, l'activitat econòmica de la ciutat ha crescut perquè els líders polítics i de la comunitat i

³⁵Entrevista amb Boris Alexandrovich Koptin, 25 d'abril del 2005.

³⁶L'objectiu de convertir la diversitat en quelcom “normal” per als alumnes de les escoles de la ciutat és un objectiu bàsic del programa. Ídem.

³⁷Per a aprofundir més en aquestes tendències a Mont-real, vegeu Blair A. RUBLE, *Creating Diversity Capital. Transnational Migrants in Montreal, Washington and Kyiv*, p. 34-44.

els dirigents econòmics han après com capitalitzar aquests canvis. De fet, la immigració procedent d'altres països a Mont-real durant els primers anys del segle XXI ha estat essencial per al benestar aconseguit a la ciutat si es té en consideració la disminució de la població total i de la mà d'obra.³⁸

Les darreres onades d'immigració al Canadà han experimentat canvis en tres dimensions que han reconfigurat l'experiència urbana a Mont-real.³⁹ En primer lloc, els fluxos migratoris transnacionals han canviat de Mont-real a Toronto i a l'oest del Canadà pel fet que la incertesa generada per la polèmica sobre la sobirania del Quebec va devaluar la regió de Mont-real com a zona receptora d'immigrants estrangers.⁴⁰ En segon lloc, els immigrants que han arribat a Mont-real, com a d'altres parts del Canadà, procedeixen cada vegada més de la regió del Carib, de l'Àfrica, de l'Àsia i de Llatinoamèrica.⁴¹ En tercer lloc, la majoria dels immigrants de Mont-real procedeixen de societats francòfones del Carib, de l'Àfrica i del sud-est asiàtic.⁴² Una de les conseqüències d'aquests fluxos va sortir a la

llum en el recompte del cens canadenc del 2001, que va revelar que "les minories visibles" havien arribat a constituir gairebé una cinquena part (18,7%) de la població total de la ciutat.⁴³

La transformació ha estat molt evident als principals barris d'immigrants de Mont-real com Côtés-des-Neiges i Nôtre Dame de Grâce.⁴⁴ Côtés-des-Neiges, conegut en algun moment com el "Bronx" de Mont-real, ha albergat especialment molta població africana, d'origen àrab, cambodjans, jueus, filipins, laosians, vietnamites, xinesos, llatinoamericans, portuguesos, haitians i persones d'altres grups en estreta convivència els uns amb els altres.⁴⁵ Sobre la dècada dels noranta, Côtés-des-Neiges i Nôtre Dame de Grâce van albergar més de 154.000 residents dedicats a petits comerços pròspers en els quals predominaven els empresaris de diverses ètnies.⁴⁶ L'activitat comercial local produïa prou ingressos de publicitat a principis dels noranta per mantenir uns vint-i-quatre diaris ètnics i del barri publicats en diferents llengües africanes, en àrab, en cambodjà, en he-

³⁸Tema present en molts estudis, tal com informa Radio-Canada, "L'immigration: apport essentiel à l'économie montréalaise", 30 de desembre de 2003.

³⁹METER. S. Li, "Deconstructing Canada's Discourse of Immigrant Integration", *Journal of International Migration and Integration/Revue de l'intégration et de la migration internationale*, vol. 4, núm. 3 (2003), p. 315-333.

⁴⁰El 2001 un 43,7% de la població de Toronto havia nascut a l'estranger, així com un 37,5% de la població de Vancouver. Aquestes xifres eren clarament superiors al 18,4% calculat de residents a Mont-real (i només un 2,9% dels residents de la regió metropolitana del Quebec) que havien nascut fora del Canadà. Les dades del cens del 2001 es poden trobar en línia en el web del Servei d'Estadístiques de Canadà a <http://www.statscan.ca>.

⁴¹D. F. LEVY i L. S. BOURNE, "The Social Context and Diversity of Urban Canada", p. 23. Per a aprofundir més sobre l'experiència migratòria de l'Àsia al Canadà, vegeu els assajos d'Eleanor LAQUIAN, Aprodicio LAQUIAN i Terry MCGEE, editors, *The Silent Debate: Asian Immigration and Racism in Canada* (Vancouver B. C., Institute of Asian Research, The University of British Columbia, 1998).

⁴²Denis NELLY, *L'immigration pour quoi faire* (Mont-real: Institut Québécois de Recherche sur la Culture, 1992).

⁴³L'INRS-Urbanisation, Cultura et Societé, *Portrait des populations immigrante et non immigrante de la ville de Montréal et de ses 27 arrondissements* (www2.ville.montreal.qc.ca/diversite/portrait.htm). El cens canadenc va identificar els canadencs "d'ascendència negra, sud-asiàtica, xinesa, del sud-est d'Àsia, àrabs i orientals, llatinoamericans, coreans, japonesos i filipins" com a integrants de les "minories visibles" del país.

⁴⁴Côtés-des-Neiges ha estat objecte d'una àmplia investigació científica sociològica, en part pel seu caràcter diferent i complex i, en part, per la pròpia presència al barri de la Universitat de Montréal amb les seves facultats i estudiants. Es pot trobar una esplèndida col·lecció d'articles, en els quals es passa revista a diversos aspectes de la vida del barri durant la dècada del noranta, a Deindre MEINTEL, Victor PICHÉ, Danielle JUTEAU i Sylvie FORTIN, editors, *Le Quartier Côtés-des-Neiges à Montréal. Les interfaces de la pluriethnicité* (Mont-real/París, L'Harmattan, 1997).

⁴⁵Myriame EL YAMANI amb la col·laboració de Jocelyne DUPUIS, "La construction médiatique du 'Bronx' de Montréal", p. 29-52.

⁴⁶Daniel JUTEAU i Sylvie PARÉ, "L'entrepreneurship à Côte-des-Neiges: le périmètre Victoria/Van Horne", p. 129-160.

breu, en llengües de les Filipines, en laosià, en vietnamita, en xinès, en francès crioll, en francès del Quebec i en anglès.⁴⁷

Mont-real va començar el segle XXI amb una extraordinària barreja de religions, ètnies, rases i comunitats lingüístiques —sovint sense una separació física gaire definida entre elles. Donada l'hostilitat històrica entre anglòfons i francòfons —així com entre comunitats catòliques i comunitats protestants—, segons paraules de la periodista de *La Presse* Laura-Julie Perreault, “és un miracle que Mont-real no s'hagi convertit en una nova Irlanda del Nord.”⁴⁸ Ans al contrari, segons ens diu Perreault, el vell règim multiconfessional de 350 anys d'antiguitat va actuar com una eina de màrqueting per a l'emergent indústria turística de la ciutat. Però el resultat no és sempre positiu, com es pot veure a les famoses novel·les del Mont-real de finals del segle XX d'Stephen Heninghan. Citant l'autor d'una ressenya sobre l'obra de Heninghan *The Streets of Winter* (2004), els habitants de Mont-real “o són incapaços o no volen renunciar als prejudicis individuals o culturals, a la nostàlgia o a l'expectació que els allunya de la seva recerca de *le vrai Mont-réal*”. Mont-real ha passat d'estar dividit per la llengua a convertir-se en “una retícula de moltes solituds.”⁴⁹

Aquesta “retícula de moltes solituds” ha recuperat una mica del seu dinamisme econòmic tradicional, en part gràcies al fet que no han deixat d'arribar nous habitants a Mont-real. La mà d'obra que suposen els immigrants que provenen de la regió del Quebec (Canadà) i de zones més llunyanes ha evitat que hi hagi una recessió inevitable. De fet, el futur creixement de l'economia de l'àrea de Mont-

real depèn de la millora del nivell de capaciació i de la introducció de treballadors més joves en una població envellida que ha anat quedant enrere en relació amb d'altres àrees metropolitanes del Canadà i dels Estats Units en l'àmbit educatiu.⁵⁰ Els immigrants han contribuït a millorar la vitalitat econòmica de la ciutat i de la regió i han de continuar aportant valor a l'economia local si es vol que la ciutat continuï prosperant. L'experiència de Mont-real demostra la necessitat d'inculcar a la població immigrant les estratègies de desenvolupament econòmic urbà. S'ha de reconèixer que la diversitat constitueix una oportunitat per a l'èxit econòmic per tal que la ciutat i la regió es puguin desenvolupar.

Multiplicar la inversió en diversitat

Les distintes experiències de Quito, Sant Petersburg i Mont-real ens mostren com els dirigents polítics de les ciutats i de les comunitats de moltes ciutats del món s'estan esforçant per posar en ordre l'heterogeneïtat del segle XXI amb vista a la consecució del benestar col·lectiu. Aquestes experiències constitueixen només petits exemples d'una tendència creixent de governança urbana que s'escampa per tot el món. És el moment oportú per ampliar el ventall de responsabilitats a la diversitat social i cultural. Les ciutats estan intentant crear un millor ambient per a l'adaptació de les comunitats i dels immigrants — tant si procedeixen del mateix país o de l'estranger—i augmentar així el capital de la diversitat. De fet, els polítics que avui dia triomfen a les diferents ciutats prenen decisions explícites per contrarestar la tendència mundial a la fragmentació social i a l'aïllament.

⁴⁷ Myriame EL YAMANI amb la col·laboració de Jocelyne DUPUIS, “La construction médiatique du ‘Bronx’ de Montréal”, p. 35. Per a més informació sobre la premsa “ètnica” de Mont-real, vegeu Sylvie ST-JACQUES, “Des nouvelles de leurs mondes”, *La Presse* (21 d'abril de 2004).

⁴⁸ Laura-Julie PERREULT, “Embouteillage sur le prie-dieu montréalais”, *La Presse* (12 de juny de 2004).

⁴⁹ Karen SOLIE, “The Many Solitudes of Montreal”, *Globe and Mail* (12 de juny de 2004).

⁵⁰ Informe territorial de Montreal de l'OCDE, “Informe de l'Observatori de l'OCDE”, París, OCDE, 2004, p. 2-3 (www.oecd.org/publications/Pol_brief).

L'estudi de la casuística d'aquestes ciutats ens mostra com és difícil la tasca de reorganitzar comunitats urbanes heterogènies. A Quito es va reorganitzar l'espai urbà per tal que fos més incloent, a Sant Petersburg els currículums educatius es van modificar per promoure la tolerància i a Mont-real l'esperit emprenedor dels immigrants estrangers ha servit per crear més llocs de treball. Però pocs visitants i residents d'aquestes ciutats les confondrien amb una ciutat ideal.

Les polítiques portades a terme són insuficients perquè les millores parcials, és a dir, en un àmbit determinat, requereixen que altres àrees també siguin millorades. S'ha de propiciar un espai públic més incloent habitat per persones amb un millor nivell educatiu, si es

volen generar llocs de treball; els ciutadans educats en els valors de la tolerància han de disposar de l'espai físic i de les oportunitats econòmiques per captar altres grups i canviar plegats la ciutat; finalment, s'ha de permetre que els residents que disposen de prou nivell cultural per afavorir el creixement puguin accedir a noves formes de negoci. La tasca d'organitzar l'heterogeneïtat d'una ciutat en períodes de ràpids canvis demogràfics exigeix un ventall d'estratègies complexes i a llarg termini que només apareixen quan la ciutat mateixa esdevé l'objecte compartit d'interès i d'atenció. La ciutat ha de convertir-se en un agent organitzador i educador, i no ser només un objecte que segueix els dissenys d'altres.